

NATIONALPARK
KALKALPEN
REGION

Regionalmanagement OÖ

Allianz in den Alpen
Alliance dans les Alpes
Alleanza nelle Alpi
Povezanost v Alpah

Ennstal
Steyrtal
Pyhrn Priel

Regija Narodni park Apneniške Alpe

DOSSIER

10. delavnica DYNALP²

Spremembe kulturne krajine – sprejeti in/ali se odzvati?

Kdaj: petek in sobota, 15.-16. maj 2009
Kje: večnamenska dvorana, Vorderstoder

Uvodna beseda: Vrednost pokrajine

Pokrajina med idilo in grozo

V mojem predavanju razpravljam o nekaterih teorijah krajine. Osrednja pozornost je pri tem posvečena emocionalnemu vidiku krajine, da bi bilo tako mogoče dokazati, da je krajina pravzaprav v pravem pomenu pomenu besede „način gledanja/stvar dojetanja“. Prav to je opisano kot dvojni proces, saj pasivno „dojetanje stvari“ skozi krajino dopolnjuje zaznavanje krajine. V predavanju je s pomočjo glasbe in slikarstva prikazano, da vsebujejo krajine zelo močno, morda celo prevladujočo kulturno komponento. krajina se v zaznavanju prebivalcev giblje od arkadijske idile pastoralne (pastirske) krajine do vzvišenega, „grozljivo-lepega“ vidika mogočne veličine, ki so jo v preteklosti doživljali izključno kot nekaj nevarnega. Izhajam iz teorije krajine, po kateri so krajine sestavljene iz treh delov (počasi spreminjajočih se) „naravnih“ elementov, kot so kamnine, tla, voda, kultura (obdelovanje, zgradbe) in metafore. Predavanje poglobljeno obravnava stanje stvari, označeno z izrazom metafora. Za naš odnos do krajine so zelo pomembne pomenske vsebine, ki jih pripisujemo krajini, te pa so podvržene kulturnim in časovnim spremembam. Primer zgodnjih poskusov varstva narave v Nemčiji ponazarja, kako je nematerialni nacionalistični naboj krajine nazadnje pripeljal do naklonjenosti do nacionalsocialistične oblasti, ki bi se ji dalo izogniti. V tem oziru je v diskurzu o krajini pomembno poznavanje metaforičnega vidika. Navsezadnje v predavanju poudarjam, da je pojem naravna krajina sam po sebi pravzaprav protisloven, pojem kulturna krajina pa tautologija. Krajino lahko doživljamo in o njej razpravljamo le v kulturnem kontekstu. Upoštevajoč temo kongresa si je zato treba prizadevati, da bi ljudje spremembo krajine dojemali kot pozitivno priložnost in to spremembo celo oblikovali. Historizirajoče dojetanje krajine je muzealno dojetanje. Kot možno alternativo si ga lahko zamislimo le v izjemnem primeru muzeja na prostem.

Heinrich Spanier, zvezno ministrstvo z za okolje (BMU), Bonn/D

Spreminjanje kulturne krajine in možnosti vplivanja politike, raziskane na primeru regije Isarwinkel v zgornjebavarskih Alpah

V alpskem prostoru se od srede dvajsetega stoletja vedno hitreje odvija proces spreminjanja krajine, ki s seboj ne prinaša le občutnih sprememb v podobi krajine, temveč tudi ekološke, ekonomske in socialne probleme. Politika je zato v zadnjih desetletjih sprejela številne ukrepe za ohranitev krajine in za usmerjanje njenega razvoja. Vendar pa zaradi vedno večjih sprememb krajine obstaja dvom, ali so bili ti ukrepi dejansko uspešni.

V okviru doktorskega dela z naslovom Spremembe krajine v bavarskem alpskem prostoru in politični usmerjevalni koncepti je bila zato za območje regije Isarwinkel v zgornjebavarskih Alpah (deželni okraj Bad Tölz-Wolfratshausen) opravljena zgledna raziskava o tem, v kolikšni meri so instrumenti deželnega in regionalnega planiranja (deželni razvojni program, regionalni načrt), varstva narave (zavarovana območja), kmetijstva in gozdarstva (subvencijski programi, načrt za krepitev gozdnih funkcij) dosegli cilje, usmerjene v krajino. S pomočjo zračnih posnetkov, topografskih kart in geografskega informacijskega sistema sta bila opravljena pregled dejanskega razvoja bistvenih krajinskih elementov od petdesetih let prejšnjega stoletja dalje in primerjava z vsakokratnimi pravnimi cilji.

Rezultat analize je pokazal, da se je v zadnjih desetletjih krajina regije Isarwinkel zelo spremenila, pri čemer so očitne naslednje nasprotujoče si razvojne tendence: medtem ko alpsko predgorje in osrednje doline zaznamujejo intenzivno širjenje poselitve in intenzivne prometne povezave, je za obrobne lege, zlasti za gorska območja, značilno zaraščanje z gozdom. Občutna razlika obstaja tudi med kraji z intenzivno turistično dejavnostjo in preostalim gorskim območjem, kjer turistične rabe skorajda ni zaslediti.

Na podlagi teh dejstev je bilo ugotovljeno, da poglavitni cilji raziskanih instrumentov, usmerjeni v ohranjanje krajine, na območju Isarwinkla niso bili uresničeni. Pretežno negativni rezultati analize doseganja ciljev kažejo, da imajo raziskani pravni instrumenti v sistemu dejavnikov, ki opredeljujejo krajino, le podrejeno vlogo. Interesi, ki so usmerjeni v razvoj, so prevladali nad prizadevanji za ohranjanje krajine, še manjše pa so možnosti za posredovanje na področjih, kjer je raba zemljišč opuščena, kajti na naravne procese, ki temu sledijo, instrumenti nimajo nobenega vpliva.

Gledano v celoti, lahko torej predpisi, usmerjeni v ohranjanje krajine, opredelijo le določen okvir za krajinski in prostorski razvoj, niso pa sposobni zagotoviti zaželenih ohranitve krajine kot tudi ne celovitega usmerjanja njenega razvoja. Posplošeno rečeno, vplivajo instrumenti bolj na to, da se prepreči novo, še močnejše spreminjanje krajine. Študija tako pokaže, kako nujno je ukrepanje, če želimo upočasniti proces spreminjanja krajine v (bavarskem) alpskem prostoru in progresivno „izginjanje“ značilne kulturne krajine.

Thomas Probst, *Inštitut za raziskovanje Alp, Garmisch-Partenkirchen/D, koordinator pri Omrežju občin „Povezanost v Alpah“*

Vrednost neokrnjene kulturne krajine za turizem

Krajina je glavni kapital turizma – trditev, ki je postala puhla fraza. Kljub temu pa je turizem krajino kot osnovo svojega delovanja v dolgem časovnem obdobju iztrošil. Zasnova sonaravnega in sokulturnega turizma želi to preprečiti. Turizem mora prinesiti koristi vsem – gostom, domačemu prebivalstvu in naravi!

Narava in kultura gresta tudi skozi želodec

Ste si pred desetimi leti lahko zamislili, da bodo leta 2004 pri veletrgovcu Coop ustvarili več kot pol milijarde prometa z ekološkimi in drugimi naravi prijaznimi izdelki? Pa bi se drznili napovedati, da bo leta 2005 več kot 50 % švicarskih kmetij opravilo postopek za pridobitev biocertifikata? Danes se oznake, kot sta Natur pur ali Doživljanje pristnega, pojavljajo že kar na vsakem seznamu družbenih „megatrendov“. Očitno je „mcdonaldizacija“ dosegla svoje skrajne meje. Ljudje so v imenu užitek začeli razmišljati o svojem okolju. Prevladujoči industrijski okus, povsod enak, je privedel do tega, da se je začelo iskanje doživljanja pristnih, nezamenljivih okusov. Družbene spremembe gredo tudi skozi želodec. Globalizacija je povzročila iskanje preglednih regionalnih značilnosti in vsakdanje hitenje željo po upočasnitvi le še spodbuja. Zaradi neosebne pritiskov po doseganju rezultatov pri opravljanju poklicnega dela si ljudje želijo „pristnih“, človeških stikov, ki bi te pritiske omilili. Neosebne aglomeracije prebujajo estetsko težnjo po neokrnjeni krajini. Potrebe družbe pa se ne odražajo le na krožniku, temveč tudi v turizmu. Regionalnost, upočasnitev tempa, srečanja, neokrnjene krajine in izvirna doživetja so zato postali osrednji pojmi, ki naj jih uresniči sokulturni in sonaravni turizem. Turizem, ki varuje naravo in krajino, spodbuja izvirno kulturo in krepi regionalno gospodarstvo turističnih krajev. Anketa, ki jo je rapperswilska visoka šola opravila med ponudniki sonaravnega turizma, je pokazala, da ti v naslednjih desetih letih računajo na do 40-odstotno rast trga na omenjenem področju. Trenutno znaša skupna vsota izdatkov „sonaravnih“ švicarskih gostov, letno okoli 2,3 mio. švicarskih frankov. Sonaravni turizem stopa iz sence tržne niše in postaja komercialno zanimiv tržni segment.

Koliko stane krajina?

Kar nič ne stane, ni tudi nič vredno. To je osrednji problem na področju varstva narave in kulture. Okoljske in kulturne dobrine v klasičnem turističnem gospodarstvu ne pomenijo nič v smislu proizvodnih dejavnikov. In to kljub dejstvu, da sta v vsakem anketnem vprašalniku o razlogih za potovanje na prvem mestu prav neokrnjena narava in kultura. Te povezave se sedaj vse bolj upoštevajo. Turizem in varstvo narave vedno pogosteje prepoznavata skupne cilje. Po eni strani ima besedo trg: povpraševanje po trajnostnih počitnicah narašča, v pozidani krajini pri gostih ni več mogoče vzbuditi pravega počitniškega vzdušja. A po drugi strani je to vendarle mogoče, saj so v zadnjih letih različne študije pokazale, kako pomembna je krajina z narodnogospodarskega vidika. Ena od novejših raziskav, ki je bila opravljena po naročilu državnega sekretariata za gospodarstvo (seco), je korist, ki jo švicarskemu turizmu prinaša pestrost krajine, ocenila na okoli 2,5 mrd. frankov letno. Druga raziskava sekretariata iz leta 2002 ocenjuje izgubo na 2 mrd. frankov, če se bo v primerjavi s sosednjimi državami kakovost krajine močno poslabšala. Tudi v tej študiji je „podjetniška“ vrednost krajine za švicarski turizem ocenjena na bajnih 70 mrd. frankov.

Inscenacije doživljanja naravnih in kulturnih znamenitosti

Turistični delavci poznajo temeljna načela trženja in znajo oblikovati in prodajati čustva, ki jih zbuja misel na počitnice. Varstveniki narave in kulture razpolagajo z obširnimi znanjem o naravnih in zgodovinski soodvisnosti krajine. Vse to znanje je treba združiti in ga uporabiti pri razvijanju sonaravnega in sokulturnega turizma. Tako dosežemo stično točko, na kateri gre za inscenacijo doživljanja naravnih in kulturnih znamenitosti. Kaj storiti, da bo naravo in kulturo kot del turistične ponudbe mogoče doživljati v njeni izvirnosti? To je pomembno vprašanje za segment turistične ponudbe, ki vedno bolj narašča. Trajnostni razvoj v tem smislu ni le koncept, ki je velikega pomena za podeželje, ampak tudi za regije z intenzivno turistično rabo.

Avtorja: Rebecca Göpfert, dipl. geografinja, Stefan Forster, prof. (FH), dipl. geograf, ZHAW – Oddelek za turizem in trajnostni razvoj, Center da Capricorns, Wergenstein.

Projekt ALPTER – Terasaste krajine v Alpah

The last 20 years have slowly developed the awareness that the alpine landscape is not a pristine setting, but the result of a long work of productive management of the mountain slopes, a cultural landscape. This different perspective has brought to start new management experiences in many mountain areas, no longer based on their idealization and aesthetic fruition, but on land-use forms suitable to reintegrate them not only in the economic space, but also in the life cycle of the local inhabitants. In this sense, areas like the 'terraced landscapes' become particularly significant, because they are excluded from the vision of the Alpine region as idyllic, but bear all the marks of the work done by the inhabitants to come to terms with their environment.

Among the initiatives born from this new perspective over the last decade can be counted the ALPTER Project (2005-2008), who prompted several recovery actions of these landscapes, with the goal of revitalizing them. The project, implemented under the of the European program Interreg IIIB Alpine Space, has involved different terraced landscape areas, linked by the common problem of abandonment. (www.alpter.net).

In the study area of the Venetian region, the Valley of the Brenta River, the project gave the first thrust toward a recovery of the cultural landscape. Here, as elsewhere, the agronomic terraces had first to be 'rediscovered' as heritage present in the territory, through a survey process that has brought only today to include them in the cartographic and planning documents, after they had 'disappeared' from 70s to 90s. A number of specific projects have then been developed, in agreement with the local authorities, to recover in different ways the territorial heritage, mainly aiming at the agronomic use integrated with sustainable tourism. To implement these activities, a funding measure has been included in the Rural Development Plan of the Veneto Regional Government, which recognizes the value of the terraces as part of the historical landscape and promotes their recovery. At the end of 2009 the public calls for the implementation of the planned works will open, but some signs of a different perspective on the side of the inhabitants is already showing, through new forms of dwelling in the terraced slopes, like diffused hospitality or adoption of terraces to make orchards, or the creation of a cooperative of young people to cultivate the plots from different owners.

Luca Lodatti, univarza v Padovi/I, Fakulteta za geografijo

Evropska konvencija o krajini in slovenske izkušnje na temo varstva in razvoja krajine

Evropska konvencija o krajini

Zavedanje o krajinah kot vrednoti je postalo v zadnjem desetletju zelo izrazito. Krajina je prostor, v katerem prebivamo; s svojim ravnanjem in delovanjem ga vsak dan spreminjamo, negujemo in vzdržujemo. Krajina je odraz skupnega delovanja naravnih procesov in človekovih dejavnosti.

Zaradi intenzivnih družbenogospodarskih procesov in globalizacije se krajina hitro spreminja in postaja vse bolj poenotena. Izraz skrbi pred izgubo krajinskih vrednot in kvalitet, ki so pomembne za posameznika in celotno družbo; je nastanek Evropske konvencije o krajini.

Kaj je Evropska konvencija o krajini?

Evropska konvencija o krajini je mednarodni sporazum o varstvu, upravljanju in o načrtovanju krajin ter ozaveščanju javnosti o pomenu krajin.

Definicija iz Evropske konvencije o krajini:

Kaj je »krajina«?

Krajina je območje, kot ga zaznavajo ljudje in katerega značilnosti so dosežek delovanja in medsebojnega vplivanja naravnih in človeških dejavnikov. (Evropska konvencija o krajini)

Pomen krajin

- Krajine imajo pomembno vlogo za kakovost bivanja posameznika in celotne družbe.
- Krajine imajo pomembno vlogo na kulturnem, ekološkem, okoljskem in na družbeno-socialnem področju.
- Krajine so ključni element biotske raznovrstnosti, naravnih vrednot in kulturne dediščine.
- Krajine so ključni element krajinske dediščine; predstavljajo in krepijo evropsko identiteto.
- Krajine so pomembne za razvoj gospodarskih dejavnosti, predvsem rekreacije in turizma.

Evropska konvencija o krajini je nastala na pobudo Odbora ministrov Sveta Evrope in je bila sprejeta leta 2000 v Firencah v Italiji.

Kaj je namen konvencije o krajini?

- Oblikovati temeljni okvir za zaščito krajinskih vrednot;
- obravnavati vse krajine: vsakdanje, izjemne in degradirane;
- ohraniti krajinsko dediščino v celotni Evropi;
- zagotoviti ljudem kakovost bivanja v mestnih okoljih in na podeželju z varstvom, razvojem in z upravljanjem krajin.

Ključni poudarki Evropske konvencije o krajini

Cilj Sveta Evrope je, da med svojimi članicami doseže večjo enotnost za ohranjanje krajin, ki so njihova skupna dediščina. S konvencijo želi doseči zavedanje, da sta kakovost in pestrost evropskih krajin skupen vir in da si je treba skupaj prizadevati za njegovo varstvo, upravljanje in načrtovanje. V ta namen 5. b-člen konvencije vpeljuje nov instrument, ki bo namenjen izključno varstvu, upravljanju in načrtovanju vseh krajin v Evropi, to je krajinsko politiko. Države članice želi spodbuditi k dejavnosti na področju krajin in vzpostaviti evropsko sodelovanje pri reševanju vprašanj, povezanih s krajino.

Kaj je cilj Evropske konvencije o krajini?

- Spodbujati varstvo, upravljanje in načrtovanje krajin;
- prepoznavati in ovrednotiti krajine ter usmerjati njihovo varstvo in razvoj;
- določiti skupno opredelitev terminologije, kot so pojmi krajina, krajinska politika, krajinsko načrtovanje;
- seznanjati in ozaveščati javnosti o pomenu in vrednotah krajin;
- izobraževati na področju politike, varstva, upravljanja in načrtovanja krajin;
- vzpostaviti evropsko sodelovanje pri reševanju vprašanj, povezanih s krajino.

Varstvo krajin

V Evropski konvenciji o krajini izraz varstvo krajine pomeni izvajanje ukrepov za ohranjanje in vzdrževanje pomembnih ali značilnih lastnosti krajine; utemeljeni so z dediščinskimi vrednotami krajine, ki izhajajo iz njene naravne oblikovitosti in/ali človekove dejavnosti.

Upravljanje krajin

Upravljanje krajine v Evropski konvenciji o krajini pomeni delovanje z vidika trajnostnega razvoja, ki naj zagotovi redno vzdrževanje krajine in usmerjanje ter usklajevanje sprememb, ki jih prinašajo družbeni, gospodarski in okoljski procesi.

Načrtovanje krajin

Krajinsko načrtovanje v Evropski konvenciji o krajini pomeni odločno, v prihodnost usmerjeno delovanje, tj. zato, da izboljšujemo, obnavljamo ali ustvarjamo krajine.

Vse tri politike – varstvo, načrtovanje in upravljanje krajin – se med seboj dopolnjujejo in povezujejo v enotno delovanje, kar je osnova za celovito izvajanje krajinske politike.

Izvajanje Evropske konvencije o krajini

Vsaka država pogodbenica konvencije se zavezuje, da izvajanje konvencije uskladi s svojo zakonodajo, ne da bi pri tem odstopala od določb konvencije.

Kakšne zahteve prinaša Evropska konvencija o krajini do držav podpisnic?

1. Na nacionalni ravni:

- krajine zakonsko priznati;
- prepoznavati in vrednotiti vse krajine (izjemne, vsakdanje in degradirane) na celotnem državnem ozemlju;
- določiti cilje kakovosti za krajine;
- uvesti instrumente, katerih cilji so: varstvo, upravljanje in načrtovanje krajin;
- oblikovati in izvajati krajinsko politiko;
- krajino vključiti v vse politike, ki lahko neposredno ali posredno vplivajo na krajino;
- določiti postopke za sodelovanje javnosti pri izvajanju krajinske politike;
- ozaveščati javnosti o vrednotah krajine in spodbujati izobraževanje in vzgojo.

2. Na mednarodni ravni:

- obravnavati krajine v mednarodnih politikah in programih;
- medsebojna pomoč in izmenjava informacij;
- spodbujanje skupnega prizadevanja za varstvo, upravljanje in za načrtovanje krajin;
- krepitev čezmejnega sodelovanja na lokalni in regionalni ravni ter nacionalni ravni;
- spremljanje izvajanja konvencije.

Nagrada Sveta Evrope za krajino

Odbor ministrov je 20. februarja 2008 sprejel Resolucijo o pravilih za podeljevanje nagrade Sveta Evrope za krajino (CM/Res (2008) 3), in sicer na podlagi 11. člena Evropske konvencije o krajini. Nagrada Sveta Evrope za krajino je častno priznanje v obliki diplome za postopek izvajanja konvencije na nacionalni ali večnacionalni ravni, katerega dosežki so učinkoviti in merljivi. Namen je spodbujati potencialne nagrajence, da zagotavljajo trajno varstvo, upravljanje in načrtovanje krajinskih območij; lahko so zgled drugim ozemeljskim skupnostim v Evropi. Nagrada Sveta Evrope za krajino se podeljuje na vsaki dve leti, prvič leta 2009. Za krajinsko nagrado na evropski ravni se bodo potegovali najboljši projekti, izbrani na nacionalni ravni.

Evropska konvencija o krajini - izvajanje v Sloveniji

Ministrstvo za okolje in prostor je novembra 2008 izdalo publikacijo Evropska konvencija o krajini - izvajanje v Sloveniji katere namen je izobraževanje in ozaveščanje strokovnjakov, politikov in širše javnosti o pomenu in vrednotah krajin ter predstaviti do sedaj opravljenega dela na področju krajin.

S publikacijo želi Ministrstvo za okolje in prostor, kot odgovorno za izvajanje ratificirane konvencije v Sloveniji, promovirati varstvo in razvoj krajine na vseh področjih delovanja.

Prostorsko načrtovanje v Alpskem prostoru – slovenske izkušnje

Stanje krajin v Sloveniji

Slovenske krajine so po morfoloških značilnostih zelo raznolike, kar je posledica naravnih razmer, razgibane morfologije, različnih podnebnih območij in človekovih vplivov, tj. zlasti raba prostora, zgodovinski razvoj in različnost kulturnih okolij. Temeljna značilnost slovenskih krajin je zato velika pestrost in raznolikost krajinskih vzorcev.

Kakovost slovenskih krajin

Slovenske krajine niso doživele sodobnih velikopoteznih preurejanj, ki bi odločilno spremenile krajinsko podobo. Za slovenske krajine so značilne sorazmerno velika pestrost, visoka stopnja naravne ohranjenosti in ohranjenost kulturnih sestavin krajine.

V zadnjem desetletju so slovenske krajine najbolj prizadeli veliki infrastrukturni posegi, kot so: gradnja avtocest, plinovodov, daljnovodov, napoveduje se tudi gradnja novih železniških koridorjev. Zlasti veliki infrastrukturni posegi močno vplivajo na strukturne značilnosti krajine in njene doživljajske kakovosti.

Opaznih je tudi veliko manjših razvrednotenj, kot so na primer: neurejeni ali slabo urejeni kamnolomi in gramoznice, glinokopi, pretirano regulirani vodotoki, ponekod neustrezni gradbeni posegi infrastrukture (veliki vkopi ali veliki nasipi), neustrezno izvedene melioracije, razpršena poselitve. Zelo obremenjene krajine so v dolinskih delih Slovenije, kjer se intenzivno strnejo vsi človekovi posegi.

Krajinske regije Slovenije

V Sloveniji razlikujemo pet osnovnih krajinskih območij, ki jih opredeljujeta predvsem podnebje in geološka osnova: alpske krajine, predalpske krajine, primorske krajine, kraške krajine notranje Slovenije in slovenske panonske krajine. (Regionalna razdelitev krajinskih tipov Slovenije)

Tako je v 90ih nastala naloga **Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji**, po naročilu Urada RS za prostorsko planiranje pri MOP. Spodbuda zanjo je bilo zavedanje, da je Slovenija krajinsko izredno pester in bogat prostor in da ga je treba inventarizirati.

Namen naloge je bil uveljaviti ustrezne oblike varstva krajin ter na območjih razvrednotenj podati usmeritve za izboljšanje krajinske podobe.

Temeljni cilj naloge je bil, da poda usmeritve za razvojne posege, ki naj bi varovali krajinsko bogastvo Slovenije in podati splošne smernice za obnašanje v krajinskem prostoru.

Krajine celotne Slovenije so bile razdeljene v pet osnovnih krajinskih območij oziroma pet krajinskih regij. Na podlagi meril (podnebje, relief, površinski pokrov) so bile krajine tipološko opredeljene in razdeljene v območja krajinskih vzorcev, tipov.

Predstavitev krajinskih regij Slovenije

Alpske krajine obsegajo območja severozahodne in severne Slovenije. Območje opredeljuje visokogorje, skalovit svet nad gozdno mejo in pod njo, svet gorskih trat in podov ter skromnega kmetijstva na planinskih pašnikih. Značilni so: ostanki ledeniških moren, redka in razpršena poselitve alpskih dolin, gozdnata pobočja, večji izravnani in poseljeni nanosi rek ter odmaknjene gorske planote.

Izjemne krajine Slovenije

Temu projektu je sledila študija Izjemne krajine Slovenije (1996, dop. 1999), tj. projekt vrednotenja in opredelitve 93 izjemnih krajin kot najvrednejših in najbolj tipičnih krajin Slovenije, ki predstavljajo slovensko identiteto in ki so razpoznavne tudi v evropskem, v nekaj primerih pa tudi v svetovnem merilu. Temeljno prepoznavanje in vrednotenje krajin je bilo v Sloveniji izvedeno že pred nastankom Evropske konvencije o krajini.

Izjemne krajine predstavljajo izbor redkih, enkratnih slovenskih krajin, ki izstopajo z eno ali več posebej vrednimi značilnostmi, kot so: edinstven vzorec rabe tal, značilna krajinska zgradba, skladna prostorska razmerja, ustrezen delež naravnih prvin, poseben naselbinski vzorec, značilni poudarki kot odraz svojevrstne zgradbe prostora. (Izjemne krajine Slovenije)

Problemi prostorskega razvoja

V razmeroma kakovostnem slovenskem prostoru so opazni tudi negativni pojavi in problemi, ki jim je pri urejanju prostora treba posvetiti še posebno pozornost:

- velika koncentracija poselitve in razvojnih dejavnosti v dolinah,
- povečanje razpršene gradnje,
- nezakonita gradnja objektov in drugih posegov v prostor, predvsem zaradi neupoštevanja skupnih in dolgoročnih potreb po prostoru kot omejeni dobrini (pomankljivo izvajanje zakonodaje in neučinkovito izvajanje nadzora),
- neuravnoveženost med cestnim in železniškim prometom in zapostavljanje javnega potniškega prometa,
- povečani pritiski na okolje,
- zaraščanje kmetijske krajine zaradi opuščanja kmetijske pridelave predvsem v hribovitih in gorskih območjih,
- odseljevanje prebivalstva z obmejnih in manj razvitih območij, ki ga niso ustavili dosedanji ukrepi za pospeševanje regionalnega razvoja in pomoč demografsko ogroženim območjem.

Seznam **instrumentov** na področju prostorskega planiranja zajema: opredelitev namenske rabe prostora, presoja vplivov na okolje, zakonodaja, krajinska zasnova, Regionalna razdelitev krajinskih tipov, Izjemne krajine, Strategija prostorskega razvoja Slovenije, Prostorski red Slovenije.

Seznam **dokumentov** na področju prostorskega planiranja

- nacionalna raven (Strategija prostorskega razvoja Slovenije, Prostorski red Slovenije, lokacijski načrti),

- lokalna raven (Strategija prostorskega razvoja občine, Prostorski red občine, lokacijski načrt, prostorska informacija).

Slovenske alpske krajine

Vzorec slovenskih alpskih krajin označuje predvsem relief, ki je povezan z ostrim podnebjem. Osnovni vzorci alpskega sveta so: gore, planote – podi, pobočne uravnave, podnožja gora, visokogorski gozdovi, alpske doline morene.

Poselitev se v Alpskem prostoru pojavi sorazmerno nizko proti dolinam, pa še to kot razpršene posamezne domačije ali manjši zaselki. Velik potencial tega območja je izjemna naravna ohranjenost. V alpskem območju so tudi številne krajine spoznane zaradi posebej izpostavljenih vrednot, za izjemne krajine.

Alpska konvencija podaja globalno vizijo Alp kot edinstvenega naravnega in občutljivega prostora s specifičnimi primerjalnimi prednostmi ter omejitvami. V protokolih podaja vrsto usmeritev za razvoj posameznih dejavnosti in za urejanje prostora ter krajine, ki se uresničujejo na ravni posameznih administrativnih enot sedmih držav, pogodbenic Alpske konvencije.

Zavest o pomenu in vrednotah Alpskega prostora je v Sloveniji zelo visoka. Vrednote določenega prostora morajo biti na ustrezen način vključene v načrtovanje prostorskega razvoja, prav tako pa mora biti razvoj vključen v varstvo območij spoznanih kot vrednote (ohranjanja narave, kulturne dediščine, varstvo naravnih virov,...). Nova paradigma prostorskega razvoja je vzdržni prostorski razvoj, ki naj bi ga uresničevali povsod, na celotnem ozemlju Slovenije.

Strategija prostorskega razvoja Slovenije

Na podlagi Ocene stanja in Politike o urejanju prostora, kjer so navedena temeljna načela in cilji prostorskega razvoja, za njegovo dolgoročno, nenehno in usklajeno usmerjanje, in ob upoštevanju Alpske konvencije, Evropske konvencije o krajini, je narejena tudi Strategija prostorskega razvoja Slovenije, ki je strateški prostorski akt Slovenije. Do sprejema v parlamentu so bili v njegovo pripravo vključeni vsi sektorji v državi, tako razvojni kot varstveni, zato strategija predstavlja doseženo stopnjo soglasja / dogovora o urejanju prostora na državni ravni ter o načinih in instrumentih za njihovo doseganje na državni, regionalni, občinski ravni. Drugi razvojni dokumenti, npr. prometni, energetske programi ali politike, pa tudi prostorski akti na nižjih ravneh s Strategijo ne smejo biti v nasprotju.

Strategija obravnava Alpski prostor kot prostor nenadomestljivih in neponovljivih vrednot in podaja koncept in usmeritve za razvoj poselitve, infrastrukture in krajine.

Poselitev

Na osnovi koncepta policentrizma Strategija opredeljuje hierarhijo naselij in potrebno opremljenost posameznih vrst naselij s funkcijami ter dostopnost do njih.

Infrastruktura

V alpskem prostoru se v okviru X. prometni koridorja, ob upoštevanju naravnih in krajinskih značilnosti, načrtuje daljinske prometne in daljinske železniške povezave mednarodnega pomena in mednarodne energetske povezave.

Naravne kakovosti, ki v Alpskem prostoru prevladujejo, se v okviru prostorskega razvoja ohranja v največji možni meri, predvsem s primarnimi dejavnostmi in prilagojenimi oblikami turizma.

Raba naravnih virov je v alpskem prostoru podrejena specifičnim značilnostim območja. Zagotavlja se gospodarno, preudarno in prostorsko racionalno rabo naravnih virov.

Kmetijska dejavnost in kmetijske kulture se prilagajajo potencialu posameznega območja za pridelavo hrane ob upoštevanju omejitev. Če pogledamo na karto (power-point prezentacija), vidimo, da so v Alpskem prostoru izključno območja kmetijstva z upoštevanjem omejitev, predvsem zaradi varstva voda. Kmetijska dejavnost se spodbuja povsod tam, kjer se s tem omogoča ohranjanje kulturnih in naravnih vrednot prostora oziroma ohranjanje značilne kulturne krajine Alpskega prostora. Na primer: vzorci kmetijske rabe namenjeni predvsem za pašo.

Gozdarstvo v Alpskem prostoru zajema predvsem območja varovanih gozdov. Ohranjanje strnjene gozdnega pokrova je v alpskem prostoru najpomembnejša zahteva. Golosek v visokogorskih gozdovih ni dopusten. Posegi v strnjen gozd morajo biti premišljeni in skrbno načrtovani. Primer: poseke za smučišče, če so neizogibne, morajo izkoriščati predvsem obstoječe naravne jase.

Za turistični razvoj in pristočasne dejavnosti so prednostno zanimiva območja z izrazitimi naravnimi kakovostmi, kulturno dediščino in prepoznavna krajinska območja. Tako se prostorski razvoj turistične in

rekreativnih dejavnosti določi predvsem v jedernih območjih, katerih glavčina je tudi v Alpškem prostoru. Prav ta območja v Alpškem prostoru so spoznana za zelo obremenjena območja, ki so potrebna kvalitetnega prestrukturiranja.

Prostorske omejitve za razvoj

Za Alpski prostor so značilna erozijska območja najvišje in srednje intenzitete, erozijska žarišča, žarišča zemeljskih plazov, nevarna območja zaradi snežnih plazov in tudi hudourniška poplavna območja. Zaradi vseh teh možnosti naravnih in drugih nesreč, prinašajo ti dejavniki številne omejitve za razvoj. Pogostost naravnih nesreč naj bi zmanjševali z usmeritvijo, da se v potencialno ogrožena območja ne posega.

Zaključek:

Strategija posebej opredeljuje tudi območja s kvalitetnimi naravnimi in kulturnimi značilnostmi, ki jih je v Alpškem prostoru označenih kar nekaj, in spodbuja njihovo celovito obravnavo.

Za zagotavljanje vzdržnega / trajnostnega prostorskega razvoja je pomembno:

- da se prostorsko razvojna vprašanja v prostorskih dokumentih / planih obravnavajo hkrati z varstvenimi vprašanji, kar pomeni, da so v postopek načrtovanja vključeni tako varstveni kot razvojni vidiki;
- da so dokumenti, s katerimi se načrtuje prostorski razvoj nekega območja celoviti in da dajejo konkretne odgovore na prostorsko razvojna vprašanja glede na raven obravnave (strateška, regionalna, lokalna);
- da so v postopek prostorskega načrtovanja vključeni vsi sektorji, ne glede na to, ali imajo v določenem prostoru konkretne razvojne ali varstvene pobude;
- da so razvita in v sistemu prostorskega načrtovanja predvidena orodja kot so, na primer analize razvojnih možnosti za posamezne dejavnosti/sektorje, študije ranljivosti prostora za ugotavljanje potencialnih vplivov posameznih dejavnosti na prostor ter analize ustreznosti prostora za prostorski razvoj kot podlaga za zasnovo prostorskega razvoja določenega območja;
- da so v postopke vključene različne javnosti z možnostjo sodelovanja pri obravnavi prostorsko razvojnih ali varstvenih vprašanj.

mag. Nataša Bratina Jurkovič, univerzitetna diplomirana inženirka krajinske arhitekture, ekspertka za krajino pri Svetu Evrope,

Allinea plus d.o.o.
krajinska arhitektura in prostorsko načrtovanje
Einspielerjeva 6,
1000 Ljubljana, Slovenija
Tel: 00386-51-445544

Projekt DYNALP² Prostor spoznavanja in doživljanja narave v občini Nenzing

Osnovna ideja projekta je preprosta, a zelo učinkovita: v sodelovanju z lokalnim prebivalstvom, lastniki zemljišč, kmeti idr. naj bi projekt pripomogel k ohranjanju naravnih vrednot na območju občine Nenzing in njihovem izboljšanju, z ukrepi ozaveščanja pa naj bi prebivalci postali dovetnejši za obstoječe naravne vrednote.

Projekt sestavlja svezjen ukrepov, ki se bodo izvajali v 11 projektnih odsekih s skupno površino v velikosti 5,4 km².

Namen tega in prihodnjih projektov je ohranitev osnovnega statusa naravnih in ekološko pomembnih krajinskih prostorov. Biologi, ki imajo posebna znanja, vezana na regijo, bodo pripravili seznam ukrepov, ki bo zajel in popisal zanimiva območja ter pripravil načrt za njihovo izvajanje. Ukrepi se bodo izvajali soglasno v sodelovanju z občino, prebivalci, lastniki zemljišč in upravljavci.

Dejavnosti:

Združevanje celotnega analitičnega dela, razgovori s sosedi/mejaši, lastniki zemljišč, vzpostavitev delovne skupine, gradnja dovozne poti, vključevanje podjetij v obliki kompenzacijskih dejavnosti, odnosi z javnostmi, izdelava delovnih načrtov, izdelava ciljev za gospodarjenje, ozaveščanje s pomočjo tematske poti, sodelovanje z občino Frastanz.

Udeleženci:

Dežela Vorarlberg

Občina Nenzing

Društvo vorarlberških naravoslovnih nadzornikov

Člani Odbora za okolje

Lastniki zemljišč, upravljavci in kmetje

Franz Ruch (Gozdno-tehn. svetov., Dežela Vorarlberg)

Rochus Schertler, dipl. inž. (Odd. za varstvo narave pri Okr. glavarstvu Bludenz)

inž. Herbert Rösler (koordinator občine Nenzing)

društva in posamezniki iz Nenzinga

Georg Rauch, dipl. inž. (Plangrafiken)

mag. Georg Amann (biolog)

Markus Ammann, vodja projekta

Trajanje projekta:

od pomladi 2007 dalje

Nosilec projekta: Občina Nenzing

Občina članica: Občina Nenzing

Več informacij:

Podjetje PVT **Markus Ammann**, tel.: +43 (0) 699/16041181 projekte@pvt.at

www.bergheitat.or.at

»Ohranjanje odprte kulturne krajine na območju Narodnega parka Apneniške Alpe«

Okvirni dogovor regije

Občine, ki ležijo na območju regije Narodnega parka Apneniške Alpe, so sklenile okvirni dogovor, se zavezale k ohranjanju odprte kulturne krajine tako, da bodo

- kulturno krajino, značilno za posamezno pokrajino, ohranjale ali jo
- ponovno vzpostavile
- in s tem zagotovile eksistenčno podlago za kakovost življenja, turizem in naravo,

in dale pobudo za izvajanje projekta »Ohranjanje odprte kulturne krajine v regiji Narodnega parka Apneniške Alpe«.

O projektu

Naročnik: DS za regijo Narodnega parka Apneniške Alpe/Kalkalpen

Objava: februar 2007

Izvajalec: Umweltbuero Celovec

Financiranje:

- Oddelek za varstvo narave Zvezne dežele Zgornja Avstrija
- DS za regijo Narodnega parka Apneniške Alpe
- sklad Dynalp2 Omrežja občin »Povezanost v Alpah«

Trajanje: od marca 2007 do decembra 2008

Vzroki za spremembe kulturne krajine

Kmetijska dejavnost se osredotoča na ravninske dele,

- kjer je možna strojna obdelava
- in dosežejo dober donos.

Obdelovanje zemljišč z minimalnim donosom je težavno,

- stroški dela so visoki,
- primanjkuje delovne sile za opravljanje fizičnega dela,
- obdelovanje je na meji donosnosti.

Zaraščajo se predvsem strma in manjša zemljišča,

- vendar so prav ta zelo dragocena,
- saj oblikujejo podobo krajine v regiji.

Zaznavanje spremembe kulturne krajine

Opuščanje rabe in zaraščanje z gozdom

- je proces, ki se odvija več let
- in je zato komajda zaznaven.

Šele ko se gozdna zemljišča začnejo »bližati« naseljem,

- ljudje občutijo padeč kakovosti življenja,
- opazijo upad števila »cvetličnih travnikov«
- in ugotovijo, da je treba ukrepati.

Zaznavanje spremembe kulturne krajine

Na naslednjih slikah/fotografijah lahko vidimo,

- kako se je kulturna krajina razvijala od leta 1817 dalje
- ali kakšni bodo ev. razvojni trendi.

Pogled v preteklost Njive Travniki/pašniki Gozd
Izsek iz katastra Weyerja (okoli 1817)

Weyer

Aeroposnetek krajine v istem izseku (danes)

Podoba krajine v regiji – aktualen izsek

Scenariji možnega razvoja

Strategije za prihodnost

Nove organizacijske oblike bodo lahko prispevale

- k ohranjanju odprte kulturne krajine,
- k zagotavljanju podpore kmetijam,
- k ozaveščanju lokalnega prebivalstva in njihovemu vključevanju v procese odločanja.

Poleg tega je treba

- ohraniti značilno krajinsko podobo,
- oblikovati nasprotje narodnemu parku z obširno drevesno vegetacijo
- zagotoviti bogato biotsko raznovrstnost za prihodnost.

Možne organizacijske oblike so

- Kmetijske skupnosti za nego krajine (kot v Steinbachu)
- Kmetijske skupnosti za nego krajine z vključevanjem lokalnega prebivalstva ali zapostavljenih skupin kot npr. dolgoročno nezaposlenih (kot v Losensteinu)
- Prostovoljne akcije ob sodelovanju društev in lokalnega prebivalstva (kot v Mollnu)
- Kmetijske kooperacije, združenje za izposojlo kmetijskih strojev, strokovnjaki za nego kulturne krajine ...

Raba travne ruše

Optimalna rabe je s pomočjo prežvekovalcev:

- zelena/sveža krma, senena silaža
- Vzdrževanje pašniških površin s pašo krav, koz in ovac

Druga možnost: paša

- divjadi ali velikih sesalcev (npr. vodni bivol)
- potujoče črede ovac

Proizvodnja izdelkov v manjšem obsegu

- senene kopeli, mazila, vzglavniki, napolnjeni s senom, ipd.
- ali poživila kot npr. žganje ali liker iz sena, seneni čaj ...

Raba trave

Uporaba v energijske namene

- Zaenkrat uporaba bioplina še ni rentabilna
- Agropeleti so še v razvojni fazi

Obetavna je raba za izdelavo različnih materialov

- mlečna kislina (npr. za izdelavo umetnih mas)
- aminokislina (prehrana, kozmetika ...)

Industrijski proizvodi

- izolacijska sredstva, vlaknene plošče, embalaža
- dodatki za proizvodnjo gradbenih izdelkov

Pravni instrumenti za ohranjanje odprte kulturne krajine

Okvirni dogovor regije NP Apneniške Alpe

- Izvajanje dogovorov s strani občin

Zgornjeavstrijski zakon o planinah in obdelovalnih površinah

- omejitve pri izdajanju dovoljenj za izvedbo novih pogozdovanj s strani občine

Zgornjeavstrijski zakon o urejanju prostora

- določitev površin za ohranjanje odprtih zemljišč v načrtu namembnosti površin

Zakon o gozdovih

- Sprememba gozdnega sestoja namesto nadomestnega pogozdovanja

Pogodbeno varstvo

- Nadomestila za storitve kot spodbuda za ohranitev odprte kulturne krajine

Društvo za nego krajine Ennstal

- Losenstein postane pilotna občina

- Skupen organizacijski razvoj

- Jesen 2008:

– ustanovitev društva

– izdelava projekta za zagotavljanje podpore v okviru Društva za nego krajine

– nakup motornih kosilnic

– izvajanje ukrepov nege na prvih zemljiščih

– predstavitev društva–

Dejavniki uspešnosti Društva za nego krajine

- Prizadevanja predsednika lokalnih kmetov, direktorice, župana

- Pripravljenost kmetov in kmetic iz občine Losenstein za sodelovanje

- Prizadevanja predstavnikov pristojnega organa za varstvo narave, regionalnih upravnih organov, območnih organov za kmetijstvo, kmetijske zbornice

- Partnersko sodelovanje

– udeležba na delavnicah in njihovo sooblikovanje

– svetovanje in zagotavljanje pomoči

– kontinuiteta pri obravnavi

Povzetek

- Številna zemljišča so že zaraščena z gozdom ali ogrožena zaradi opustitve rabe.

- Da bi preprečili zaraščanje z gozdom, bo nujno treba sprejeti ustrezne ukrepe.

- V regiji že obstajajo trije različni in obetajoči pristopi za ohranjanje odprte kulturne krajine.

- Obstajajo strokovne podlage za izvajanje nadaljnjih pobud.

- Dosedanja skupna prizadevanja dežele, občin, kmetov in prebivalstva vodijo k uspehu.

Pogled v prihodnost

- V letu 2009 bo Društvo za nego krajine Ennstal na okoli 70 ha dragocenih površin izvajalo negovalne ukrepe.

- Društvo se bo širilo in izboljšalo izkoriščenost kosilnic.

- Pridobljene izkušnje bodo posredovane občinam v regiji Narodnega parka.
- V kotlini občine Windischgarsten je od I. 2010 predvidena ustanovitev še ene organizacije.

Wolfgang Ressi, dipl. inž.
10. delavnica projekta Dynalp
Vorderstoder, 15. maja 2009